

Із першоджерел. –
Вип.1–5. – К.: Інститут
законодавства Верховної
Ради України, 2012

Національно-визвольні змагання українців, котрі тривали впродовж багатьох століть, із новою силою спалахнули на початку ХХ ст. та завершилися перемогою лише в 1917 р., в умовах гострої кризи Російської й Австро-Угорської

імперій. Величезне патріотичне піднесення, розбудова місцевого самоврядування та крайових органів управління в Україні в межах тоді ще єдиної російської держави цілком логічно призвели до створення Української Народної Республіки та проголошення її незалежності IV Універсалом Української Центральної Ради. Цього державницького устремління не могли зупинити ані внутрішні партійні чвари, ані часта зміна урядів, ані відсутність стратегічного бачення майбутнього розвитку держави, ані зовнішня інтервенція. Однак здобутий у роки Української революції 1917–1921 рр. досвід державотворення переконливо засвідчив, що проголошення незалежності без реальних кроків щодо консолідації суспільства, проведення важливої зовнішньої та внутрішньої політики призводить до розчарування і зневіри громадян, втрати ними довіри до державних інститутів. Відповідні настрої є чи не найбільшою загрозою національній безпеці держави. Саме тому досвід державотворення майже столітньої давнини актуальний і сьогодні, а врахування помилок минулого служить запорукою уникнення їх у майбутньому.

Зовнішня та внутрішня політика УНР періоду Української Центральної Ради, Української Держави гетьмана П.Скоропадського та УНР періоду

Директорії активно досліджуються науковцями вже понад 20 років. Дух тієї епохи промовляє до нас практично з кожного кадру кінохроніки та документального рядка. Численні збірники документів і матеріалів, підготовлені на їх основі монографічні й дисертаційні дослідження, окремі наукові праці українських та зарубіжних фахівців дають сучасному читачеві загалом докладне уявлення про хід бойових дій на українських землях у 1917–1921 рр., процеси національного відродження, перебіг політичного життя, діяльність державних і громадських інституцій, міжнаціональні та конфесійні відносини тощо.

Однак наявна інформація не була б повною без активного залучення тогочасних газет, які, ніби весняна повінь, заповнили в роки революції не лише Київ та інші великі міста, а й більшість повітових містечок. Із преси черпали новини не лише інтелігенція, солдати, робітники, селяни, а й провінційні державні службовці, до яких газети нерідко доходили раніше, ніж офіційні циркуляри. А враховуючи те, що преса була чи не єдиним масовим способом донести власну позицію до широких верств суспільства, мати власну газету вважали за необхідність не лише вищі державні інституції, а й численні партії та громадські об'єднання, усі воюючі армії та навіть місцеві отамани. Аналіз такої різносторонньої інформації дає змогу уявити масштаби тих чи інших подій, зміни зовнішньополітичної орієнтації чи ситуації всередині країни, ставлення різних політичних сил до тих чи інших владних ініціатив, реакцію на них суспільства. Звичайно, науковці досить часто використовують наявні газетні публікації для уточнення окремих фактів, підтвердження чи спростування власних положень і висновків, заповнення «білих плям» в історії, які є нерідкими для того буремного періоду. Однак переважно це публікації кількох провідних газет, що виходили в Києві, Харкові, Катеринославі чи Одесі. Ураховуючи той факт, що влада (незалежно від кольору прапора) рідко контролювала досить значну територію, а відомості про своїх опонентів часто подавала у викривленому світлі, інформація цих видань також потребує критичного джерелознавчого аналізу й верифікації, у тому числі реакції на відповідні події або заяви з боку політичних опонентів. Провести таку перевірку за матеріалами тогочасної періодичної преси досить складно через фрагментарність відомостей, відсутність значної кількості необхідних видань, розпорошеність їх у різних архівах та бібліотеках.

Пошук і систематизація відповідної інформації є досить копітким та фінансово затратним процесом, адже чи не більшість із наявних тогочасних газет погано читається через «згасання» тексту, низьку якість паперу, потребує реставрації й додаткової роботи з очищення при переведенні її у цифровий формат. Така робота непосильна для більшості поодиноких науковців-ентузіастів, які займаються дослідженням періоду Української революції 1917–1921 рр. У цьому контексті проведена співробітниками Інституту законодавства Верховної Ради України О.Л.Копиленком, Є.Р.Бершедою та І.М.Мищаком багаторічна пошукова робота в архівах і газетних фондах бібліотек у тісній взаємодії з профільними установами НАН України (активну участь у проекті, зокрема, брав академік НАНУ О.С.Онищенко) дала їм змогу нагромадити величезний обсяг статей періодичних видань 1917–1921 рр., котрі виходили як в Україні, так і

за її межами – переважно в європейських країнах, де в той час активно діяли українські громадські рухи або розміщувалися табори військовополонених та інтернованих українських вояків.

Систематизація всього зібраного матеріалу дала змогу впорядкувати серію видань «Із першоджерел», кожне з яких присвячене певній проблематиці. Це, зокрема, питання проголошення незалежності та соборності українських земель, правової політики й законотворення УНР і Української Держави, ключових проблем зовнішньої політики та зовнішньоекономічних відносин, економіки й соціальної політики, культурного життя тощо. Характерно, що автори не стали скорочувати текст публікацій і відтворювати газетні статті відповідно до вимог сучасного правопису, а перевидали їх репринтним способом, тим самим зберігши повну автентичність тексту. З огляду на цілковиту зрозумілість тогочасної української та російської мов цей крок видається цілком виправданим.

Перше видання серії, приурочене до річниці Акту злуки УНР і ЗУНР, вишло у брошурному форматі¹. Воно стало пробним каменем упорядників із метою виявити затребуваність відповідної інформації та реакцію на неї наукової спільноти. Брошура, представлена 25 квітня 2012 р. у рамках роботи Міжнародної наукової конференції «Українська революція 1917–1921 рр.: погляд із сьогодення», отримала багато схвальних відгуків присутніх, серед яких – представники наукових установ і вищих навчальних закладів України, Росії, Польщі, Румунії. Надійшли також пропозиції щодо її доповнення й розширення тематики. Тож подальші видання серії вже було впорядковано з урахуванням відгуків і побажань, вони стали помітно «товстішими», а головне – істотно доповнилися матеріалами регіональних видань та періодикою різних політичних сил і об'єднань, що дало змогу відтворити цілісну картину тогочасного суспільного життя.

Наступне видання², окрім фахівців з історії Української революції 1917–1921 рр., викликало зацікавлення істориків права. Такий інтерес зумовлювався тим, що упорядники збірника не ставили собі за мету оприлюднити надруковані тогочасними газетами офіційні документи, які переважно відомі дослідникам зазначеного періоду та повністю або частково вже опубліковані. Газетні статті щодо тих чи інших знакових державних актів, витяги з них вміщено у збірнику лише в тому випадку, якщо вони обговорювалися на шпальтах газети чи коментувалися урядовцями або експертами та наводилися, на думку останніх, позитивні й негативні наслідки впровадження їх у життя. Як наслідок, такі коментарі та обговорення стали додатковим індикатором суспільних настроїв або спробою вплинути на суспільну думку, що також опосередковано характеризує досліджувану епоху. А головною ідеєю видання

¹ Свято об'єднання України (До річниці Акту Злуки УНР і ЗУНР) / Упор. О.Л.Копиленко, І.М.Мишак (репринт. вид.). – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – 64 с. (серія «Із першоджерел», вип.1).

² Почуття права (Законотворчість і законодавчий процес часів Української революції 1917–1921 років) / Упор. О.Л.Копиленко, Є.Р.Бершеда, В.В.Писаренко, І.М.Мишак (репринт. вид.). – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – 416 с. (серія «Із першоджерел», вип.2).

збірника «Почуття права» було відображення плюралізму думок, різноманітних концепцій і стратегій розвитку українського законодавства, продиктованих як зарубіжними впливами, так і вітчизняною правовою традицією.

Новацією серії є оприлюднення окремим збірником³ майже двохсот статей, які характеризують зовнішню політику та зовнішньоекономічну діяльність українських урядів. Фрагменти дипломатичних переговорів, проекти двосторонніх угод і ті зміни, які вносилися до них у процесі перемовин, доводять зрілість молодих українських дипломатів, їхню рішучість і професіоналізм у відстоюванні державних інтересів. Водночас наведені публікації певною мірою спростовують штампи і стереотипи щодо ставлення інших держав до України. Зі шпальт газет нерідко проглядається непослідовність заявленого українськими політиками курсу, неспроможність виконати взяті на себе зобов'язання, у тому числі економічного характеру, чим успішно користалися як союзники УНР та Української Держави, так і їхні супротивники, дискредитуючи українську владу та перебираючи на себе її повноваження.

Певною мірою дискусійним видається розділення економічної діяльності та «зовнішню» та «внутрішню», присвячення окремого збірника серії економічній і соціальній політиці⁴. Проте аналіз пропонованих статей свідчить про невіддільність тогочасного економічного становища від соціальної сфери та забезпечення населення продовольством, зокрема найбільш вразливих верств – інвалідів війни, людей літнього віку й дітей, що було чи не головним завданням державних органів у соціальній сфері. Підібраний упорядниками матеріал дає докладну картину основних економічних проблем, їх відмінність у регіональному вимірі, бачення й спроби вирішення різними політичними силами ключового на той час земельного питання. Досить показовими є відмінності економічної й соціальної політики в УНР та ЗУНР, а також реакція суспільства на спроби урядів подолати безробіття, корупцію, спекуляцію тощо.

Найбільш насиченим в інформативному плані стало п'яте видання серії⁵, присвячене національно-культурному відродженню, що побачило світ у двох томах (усього в них розміщено майже 450 газетних статей). Назвавши видання вже традиційно для серії за заголовком одного з матеріалів тодішньої преси, упорядники помітно розширили тематичні межі збірника. У цілому ж, окрім власне статей із питань культури, збірник багато уваги приділяє питанням освіти, що й не дивно, адже відкриття нових навчальних закладів стало своєрідною візиткою «революції в культурі». Звісно, якщо попередні збірники

³ Ми й вони (Зовнішня політика та зовнішньоекономічна діяльність України часів Української революції 1917–1921 років) / Упор. О.Л.Копиленко, І.М.Мишак, О.О.Рафальський (репринт. вид.). – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – 312 с. (серія «Із першоджерел», вип.3).

⁴ Будова української держави (Економічна та соціальна політика України часів Української революції 1917–1921 років) / Упор. О.Л.Копиленко, Є.Р.Бершеда, І.М.Мишак (репринт. вид.). – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – 276 с. (серія «Із першоджерел», вип.4).

⁵ Революція в культурі (Формування державної гуманітарної політики під час Української революції 1917–1921 років): У 2 т. / Упор. О.С.Онищенко, О.Л.Копиленко, Є.Р.Бершеда, І.М.Мишак (репринт. вид.). – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – Т.1. – 440 с.; Т.2. – 368 с. (серія «Із першоджерел», вип.5).

фактично обмежувалися включенням практично всіх наявних статей (за винятком уже введених до наукового обігу публікацій), то статті останнього збірника пройшли ретельний відбір. До честі упорядників, інформація у виданні представлена досить збалансовано. І хоча кількість статей, присвячених питанням освіти й українізації навчальних закладів помітно переважає, вона відображає загальну тогочасну тенденцію. При цьому характерними є статті, спрямовані на захист російської мови, а також ті, переважно партійні, які відображають зневажливе ставлення до українського культурного руху, що також було притаманним революційній добі. Досить показові матеріали, у котрих розкривається турбота влади про охорону культурної спадщини, розвиток наукового життя, використання новітніх технологій у навчальному процесі (кінематограф). Значне зацікавлення викликає висвітленні на шпальтах преси реакції церкви на політичні події, а також намагання влади впливати на релігійне життя.

У цілому ж упорядникам серії вдалося охопити основні сфери тогочасного суспільного життя, а включений до збірників матеріал є досить репрезентативним і малодослідженим. Однак будь-які додаткові матеріали, зважаючи на незадовільний стан збереження періодичних видань досліджуваного періоду, однозначно були б корисними. Безумовно, серія видань «Із першоджерел» стала помітним внеском у розширення джерельної бази історії Української революції 1917–1921 рр., суспільно-політичних та соціально-економічних перипетій розглядуваного періоду, безцінним скарбом для підготовки майбутніх монографічних і дисертаційних досліджень. Відтак не викликає сумніву, що проведена упорядниками робота буде належним чином оцінена науковою спільнотою.

О.П.Рєєнт (Київ)